

SPRÅKLIG SAMLING

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 2 1977

18. årgang

Løssalg kr. 5,-

SPRÅKLIG SAMLING I SAMELAND?

Stor artikkel om samiske språkforhold
av amanuensis Ove Lorentz

Prinsippprogrammet vedtatt

NY KURS FOR LSS

Les det nye
prinsippprogrammet på side 3

3 dikt av
HANS BØRLI
i dette numret

Folkemålet vinner fram i litteraturen

Samtale mellom Geirr Wiggen
og Otto Hageberg på side 17

INNHOLD:

Leiar	s. 2	Vanlig Oslomål.	
Prinsippprogram for LSS	s. 3	Av Eskil Hanssen	s. 15
Lover for LSS	s. 3	Folkemålet vinner fram i litteratu-	
Språklig samling i sameland?		ren. En samtale mellom G. Wig-	
Av Ove Lorentz	s. 5	gen og O. Hageberg	s. 17
3 dikt av Hans Børli	s. 10	Litteraturprisen for 1977	s. 2
Språk og kjønn. Bokmelding.		Gåver	s. 4
Av Lars S. Vikør	s. 11		

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 20 kroner året

Skriftstyrar: Ernst Håkon Jahr
Gabbrovn. 11, 9022 Krokeldalen
Tlf.: (083) 30 483

Det nye prinsippprogrammet til LSS

LSS har nå fått nye lover og eit nytt prinsipp-program. Vi meiner sjølv at det nye prinsipp-programmet er eit godt og riktig program i den språksituasjonen vi har i dag. Det er òg eit svært radikalt program, som signaliserer ein ny kurs i arbeidet til LSS. Tidligere har LSS vori mest opptatt av skriftspråknormeringa. Det nye programmet framhevar arbeidet med og for *talemåla* som viktigast, og skriftspråknormeringa som underordna. Vi meiner det må vere ei riktig oppsummering å seie at språkutviklinga vår har vist dette: Ei vidare utvikling av bokmålet i folkelig lei er avhengig av to forhold: Styrka stilling for folkelig talemål og styrka stilling for nynorsk skriftmål. Både det folkelige talemålet og nynorsken er med på å dra bokmålet i rett lei — fram imot eit sams norsk bygd på folkelig talemål.

Ein del vil kanskje ha vanskar med å sjå noen «samling» i det at alle skal tale sitt eige mål i alle samanhengar (§ 1 og 3 i prinsippprogrammet). Det må da vel vere meir samling om alle kunne samle seg om eit normaltalemål, slik som t.d. i Sverige og Tyskland?

Til dette kunne det seias mye, og det er iallfall heilt sikkert at vi alt i dag har langt større språklig fridom her i Norge enn dei har det i Sverige og Tyskland. Det kan ein lett dokumentere med rapportar frå ulike språksosiologiske undersøkingar i desse landa. Slik vi ser det i LSS, vil det ikkje vere frigjøring, men tvert om språkundertykking om vi i Norge fikk slik språklig samling av muntlig talespråk som dei nå har i Sverige og Tyskland. Derfor ser vi meir abstrakt på omgrepet «samling». Vi seier det slik: Om alle fritt og trygt kunne bruke sitt eige talemål i alle situasjonar, i alle fora og samanhengar, ville folket *sosialt* vere språklig samla. Ingen skulle da kunne kjenne seg underkua ved det at talemålet hans/hennes ikkje blei sett på som godt nok av talaren sjølv eller av andre. *Samlinga* skal altså bestå i at alt talemål i landet skal løftas opp til *eit likt nivå*, slik at ikkje noe mål skal gjelde for betre eller kleinare enn andre.

Dette meiner vi vil vere ei langt djupare og riktigare språksamling enn ei som går ut på å arbeide fram eit standardtalemål, enten det nå skulle bygge på bokmåls- eller nynorsknormalen. Full fridom for *alt* talespråk i landet er vårt viktigaste mål, og det er denne fridommen som seinare skal bli grunnlaget for eit samnorsk skriftspråk.

ehj

Litteraturprisen for 1977 til Gutorm Gjessing

Sentralstyret i Landslaget for Språklig Samling vedtok på møte 17. april i år å tildele LSS' litteraturpris for 1977 til professor *Gutorm Gjessing*. Tildelinga av prisen fant sted i Oslo i mai.

Gutorm Gjessing får prisen for godt og folkelig språk i sitt populærvitskapelige forfatterskap, både i bøker og i artikler i dagspressa. Det språket Gjessing fører, representerer et brudd med det tungt tilgjengelige språket som mange av hans kolleger i samfunnsvitskapene og i humaniora benytter seg av. LSS mener at Gjessings stil og språkbruk er et eksempel for populærvitskapelig framstilling, som mange burde følge.

I neste nummer av bladet skal vi bringe reportasje fra prisutdelinga, og gi en mer utførlig omtale av prisvinneren.

MELD DEG INN I LSS! FRAM FOR FOLKEMÅLET!

Betaling for 1977

Kan noen ha glømt å betale for 1977, eller er betalingsblanketten blitt borte under framsendinga? Opplysning om kontingent og girokonto står på siste side.

Kassereren.

Prinsippprogram for Landslaget for språklig samling (LSS)

Vedtatt på landsmøtene 10. oktober 1976
og 17. april 1977.

1. Landslaget for språklig samling vil kjempe for språklig samling av det norske folket ved å gi det folkelige talemåte i landet sosial og kulturell oppreising, og ved å arbeide for ett samlende norsk skriftspråk bygd på folkemåla i bygd og by, med frihet i ordvalg og med folkelig uttryksmåte.
2. Språkstriden er i dag først og fremst en strid med sosiale motsetninger. Den maktstillinga det konservative bokmålet har gjennom ulike maktsentra og påvirkningsorgan, er den viktigste hindringa for å nå fram til ei felles folkelig skriftform. LSS vil motarbeide denne ufolkelige norma og organiserte forsøk på å opprettholde den.
3. LSS meiner at alle må kunne bruke sitt eige talemål i alle situasjoner, og går imot talemålsnormering i skolen og privat språktvang i yrkeslivet.
4. LSS går inn for at skriftspråket i skolen skal være mest mulig i samsvar med det folkelige talemålet på stedet.
5. LSS går inn for at norskopplæringa i skolen bør styrkes. I læreplaner og i undervisninga bør det legges sterk vekt på målførekunnskap og nyere språkhistorie som bakgrunn for kunnskap om den nåværende språksituasjonen. Under opplæringa i skriftnormene bør det legges vekt på å vise hvordan normene forholder seg til talemålet på stedet.
6. LSS krever reell jamstilling for nynorsk skriftspråk på alle områder i samfunnet, så lenge vi ennå ikke har nådd fram til ei samlende skriftform.
7. LSS vil ta del i arbeidet med å styrke den folkelige kulturen mot presset fra den kommersielle massekulturen, som ledd i arbeidet for språklig frigjøring.
8. LSS ser det anglo-amerikanske språkpresset som en stor fare for norsk mål i dag, og vil arbeide for å verne det norske målet mot denne kulturen.
9. LSS meiner at arbeidet med å fornorske ord og uttrykk i ulike fagspråk må få langt større vekt i språkrøktsarbeidet enn det har hatt til nå.
10. LSS vil arbeide for at det offentlige skal bruke et folkelig mål, særlig i publikasjoner og anna informasjonsstoff.
11. LSS vil støtte samene i deres strid for samisk språk og kultur. Også andre språkminoriteter bør få bedre undervisningstilbud på sitt eige mål, og høve til å holde på sin kultur.

Lover for LSS

Vedtatt på landsmøtet 10. oktober 1976.

- § 1. Formålet til Landslaget for språklig samling (LSS) går fram av det prinsippprogrammet som er lovlig vedtatt i organisasjonen. LSS er partipolitisk uavhengig.
- § 2. Dei som deler det synet på språksaka som LSS hevdar gjennom prinsippprogrammet sitt og som betaler medlemskontingent, kan bli medlemmer, direkte eller gjennom lokallag.
- § 3. LSS gir ut bladet Språklig Samling. Bladet kjem normalt ut fire gonger for året. Landsmøtet eller landsstyret fastset abonnementsprisen på bladet. Skriftstyraren er ansvarlig overfor landsmøtet.
- § 4. Landsmøtet er øvste organet i organisasjonen. Normalt skal det vere landsmøte kvart anna år, men sentralstyret kan kalle inn til landsmøte oftare. Dersom minst 50 medlemmer krev det, skal det haldast ekstraordinært landsmøte. Alle som har vori

SPRÅKLIG SAMLING

medlem i organisasjonen i minst 3 måneder og som har betalt kontingent, kan delta på landsmøtet.

- § 5. A. Landsmøtet vel ti medlemmer med varafolk som saman med sentralstyret dannar landsstyret. I ein landsmøteperiode er landsstyret øvste organ i organisasjonen.
- B. Landsmøtet vel eit sentralstyre med slike medlemmer: Leiar, nestleiar, kasserar, skriftstyrar og fire styremedlemmer. Til sentralstyret skal det veljast tre varamedlemmer, helst blant dei som sit i landsstyret eller er varafolk til landsstyret.
- C. Landsmøtet vel valnemnd med 3 medlemmer.
- D. Landsmøtet vel representantane til LSS i Norsk språkråd.
- E. Landsmøtet fastset prinsippprogram til organisasjonen. Endringsframlegg til prinsippprogrammet kan vedtakast med

simpelt fleirtal, men må først vere lagt fram til drøfting i bladet.

- F. Landsmøtet fastset medlemskontingenten.
- § 6. Landsstyret er vedtaksført når minst åtte medlemmer er til stades, sentralstyret når minst fire medlemmer er til stades. Sentralstyret er ansvarlig for at protokoll frå møta i landsstyret og sentralstyret blir sende til medlemmene og varamedlemmene i sentralstyret og landsstyret. Merknader til protokollen må ein sende til referenten innan 14 dagar, elles er protokollen godkjend.
- § 7. Framlegg til endringar i lovene krev 2/3 fleirtal på landsmøtet for å bli vedtatt. Framlegg om oppløysing av organisasjonen må ha 2/3 fleirtal på to etterfølgjande ordinære landsmøte for å bli vedtatt. I begge høve skal framlegga først vere lagde fram til drøfting i bladet.

GAVER

L. Vikør 20,—. P. Hustad 20,—. J. F. 28,—. R. Thorsen 10,—. C. Lyngholm 30,—. R. Lunder 70,—. N. Hjelmtveit 20,—. H. M. Vesaas 90,—. H. Sødal 20,—. E. Lundeby 30,—. E. Kristvik 70,—. Å. Salveson 100,—. P. K. Aamo 40,—. K. Western 20,—. E. og O. Byrkjeland 40,—. E. Tønnessen 100,—. T. Hoel 20,—. I. Grotnæss 20,—. E. Myklebust 200,—. H. Dalene 100,—. Torild og Per 70,—. N. Straatveit 30,—. O. Åse 70,—. A. K. Brattveit 10,—. B. Rongen 20,—. J. Vidar 20,—. G. Stensvand 20,—. J. Gregersen 20,—. O. Kyllsø 20,—. R. Stenersen 70,—. O. Thesen 50,—. B. Øverås 20,—. A. S. Jacobsen 50,—.

E. Wiggen 70,—. R. Høydal 50,—. A. E. Oldem 100,—. E. Sjuisen 70,—. A. Frydenberg 50,—. A. Nesland 30,—. R. Berli 20,—.

GAVER TIL LITTERATURPRISEN

Da det blei kjent at sentralstyret hadde vedtatt å dele ut litteraturpris også for 1977 — til tross for skral økonomi — og at den skulle gå til *Gutorm Gjessing*, kom det inn en del ekstragaver, som kassereren har satt opp for seg:

Eskil Hanssen 50,—. Ola Halvorsen 100,—. Olav Røset 50,—. Per P. Gulbrandsen 50,—. Geirr Wiggen 50,—. Tore Unhammer 50,—. Torun og Øyv. Gulliksen 200,—. Vi takker!

MELD DEG INN I LSS!

Kryss av og send slippen til Landslaget for Språklig Samling, Postboks 636, Sentrum, Oslo 1.

- Ønsker å bli medlem av LSS
- Ønsker opplysninger om LSS
- Ønsker å abonnere på bladet Språklig Samling.

Navn: .....

Adresse: .....

SPRÅKLIG SAMLING I SAMELAND?

Av Ove Lorentz

Den nordsamiske rettskrivinga som er i bruk i Norge i dag, er nå 30 år gammel. Den var et resultat av et forsøk på harmonisering mellom rettskrivingene som da var i bruk i Sverige og Norge. Nordsamene i Finland har imidlertid hele tida brukt ei anna rettskriving.

Samisk språknemnd, som er oppnevnt av Nordisk sameråd, har nå lagt fram et forslag til ny

rettskriving, som skal være felles for alle de tre nordiske land.

Amanuensis i allmenn språkvitenskap ved Universitetet i Tromsø, Ove Lorentz, gis i artikkelen en oversikt over utviklinga fram mot denne situasjonen, og reiser spørsmålet om samene har råd til enda en opprivende rettskrivingsreform.

Store dialektforskjeller

Samene utgjør en liten nasjon som er spredt over et stort område. To av tre samer bor i Norge, hver fjerde i Sverige, og de gjenværende er fordelt på Finland og Sovjetsamveldet.

Den tynne spredningen av befolkningen over et så stort område har ført til at språket varierer sterkt geografisk, mens den sosiale variasjonen ikke er nevneverdig. Riktignok sies det av og til at den og den snakker et stygt samisk, men det betyr som oftest bare at vedkommende blander inn for mye av majoritetsspråket.

Vanligvis snakker vi om dialektforskjeller i forbindelse med samisk, men forskjellene er så store at det ville være like riktig å snakke om flere samiske språk. I de fellesnordiske sameorganisasjonene kan en derfor ikke bruke samisk på møtene, men en må ta i bruk finsk, norsk og svensk. På samme måte må de samiske avisene i stor utstrekning bringe sitt stoff på majoritetsspråkene.

For å få et visst inntrykk av hvor store dialektforskjellene er, kan vi se litt på kartskissen. Det har vist seg at samisken står sterkest der hvor reindriften er viktig, og hvor samene ikke har vært bofaste i områder med sterk innflytting av andre nasjonaliteter. I dag er de samisktalende bare i flertall i fire kommuner i indre Finnmark og i to tilstøtende kommuner i Finland. Den dialekten som er viktigst er derfor finnmarkssamisk sammen med den tilgrensende tornedialekten som ikke avviker så mye. Disse to dialektene kalles sammen med sjøsamisken på Finnmarkskysten, som har vært utsatt for sterk undertrykking, for *nordsamisk* eller *norsk-samisk*.

Går vi sørover blir dialektforskjellene større. Lulesamisk, som på norsk side er representert der hvor landet vårt er på det aller smaleste, kan vel være omtrent så forskjellig fra nord-samisk som dansk er fra norsk. På norsk side kommer så Saltfjellet inn som en språkbarriere

mot sørsamisk, som kan stå omtrent så fjernt fra nordsamisk som tysk fra norsk. På svensk side er overgangen mer gradvis, over pitedialekten og umedialekten. Disse to dialektene er ikke representert i Norge, men sørsamisk finner vi hos oss fra Helgeland til Femunden. På grunn av at sørsamene hos oss er så få, kan en si at majoriteten av norske samer utgjør en homogen gruppe i nord, mens Sverige har flere mer jevnstore og ulike grupper.

Østover er skillene like store. Finnmarksamisk er den viktigste dialekten i Finnland også, men der finner vi dessuten enare- og skolt-samisk som avviker svært. Lengre øst, på Kola, snakkes igjen dialekter som er helt uforståelige for finnmarkssamer.

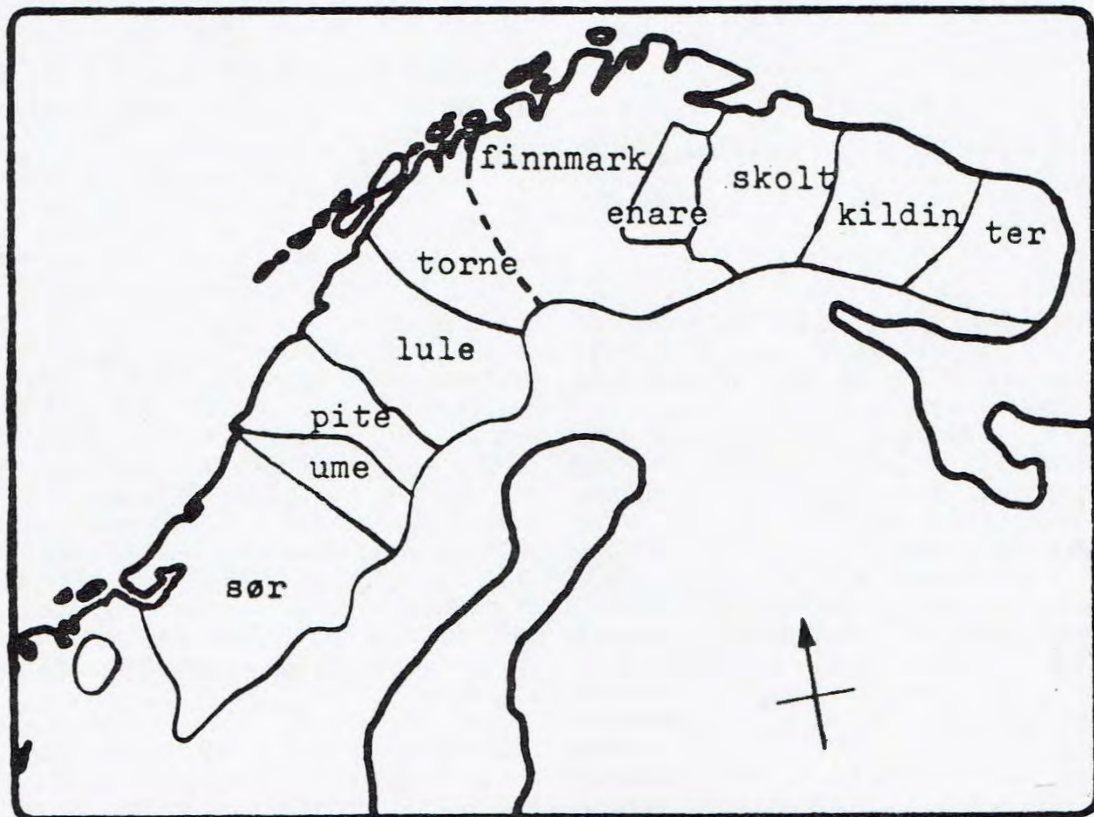
Som kartet viser, går dialektgrensene på tvers av lengderetningen for det samiske området. Dialektene følger flytteeiene, som har gått tvers over de moderne landegrensene. Noen særlig kontakt nord—sør, som kunne ha jevnet ut språkforskjellene, har det altså ikke vært, om vi ser bort fra en viss utflytting fra nordsamiske til sørligere områder. Grensdragingen gjennom de samiske områdene har derfor bare

økt oppdelingen. Den kan minne om kolonimaktens oppdeling av Guineakysten i Afrika, på tvers av alle stammegrensene, slik at en fikk ruter der det før hadde vært striper.

Finsk er det språket som står samisk nærmest. Men slektskapet er forholdsvis fjernt. Forskjellen er anslagsvis så stor som forskjellen mellom engelsk og norsk. Det er mye som tyder på at likheten for en stor del skyldes påvirkning gjennom en lang nabolivrelse. Nettopp i Finnland er det at samisken har gått mest tilbake. Vi vet at for bare noen hundre år siden var samisk utbredt over hele Finnland like til Finskebukta.

Samisk som skriftspråk.

Det er over 350 år siden samene fikk sin første bok, men bare ti år siden barn i Karasjok begynte å få sin første leseopplæring på samisk. Nå har en dette også i Kautokeino, Porsanger og Tana, men fortsatt er det bare få skoler som tilbyr samisk. Det forutsetter jo ikke bare at barnetallet er stort nok, men også at det finnes samisktalende lærere. Heldigvis har både fornorskerne og de som mener at tospråklighet er

De samiske dialektene.

idealet, felles interesse av at leseopplæringen skjer på samisk. Erfaringer har nemlig vist at det er lettere for barn først å lære å lese på morsmålet og deretter lære majoritetsspråket enn å lære to så vanskelige ting på en gang.

Det har vært en lang og hard kamp å få innført samisk i skolen, men det har etter hvert lyktes å skape ro og tillit omkring samiskopplæringen. Det er likevel få av de sameungdommene som kommer for å ta samisk ved universitetene, som har hatt noen opplæring i bruk av samisk som skriftspråk, og enda dårligere står det til med den eldre generasjon. Det er ikke bare et spørsmål om å skrive slik en snakker, men studentene må sette seg inn i prinsippene for den samiske rettskrivningen og lære også hvordan skriftnormen avviker fra deres egen dialekt.

Det antall bøker som er trykt på samisk er fremdeles lavt, så noen særlig stor anledning til å oppøve leseferdigheten i samisk er det få som har. Inntil ganske nylig har det vesentlig vært bibel, salmebok og postill samene har kommet i berøring med på sitt eget språk. Noen få bøker av samiske forfattere er kommet, men selv for skrivende samer har det ofte falt mer naturlig å velge det skriftspråket de ble innprentet på skolen. Vi kan jo bare tenke på forfatteren Matti Aikio.

Den harde politikken som gikk ut på å gjøre samene kristne og norske, med forbud mot å snakke samisk både i og utenfor klasserommet, er heldigvis blitt myket opp etter krigen. I Norge er det i det siste kommet ut leseverker for samiske barn, som tar mer hensyn til kjente og hjemlige forhold, og som kan motvirke inntrykket av at alt samisk er mindreverdige.

De samiske dialektene er blitt ganske grundig utforsket. Der er antakeligvis kommet flere bøker om samisk enn på samisk. Det er særlig prestene i de samiske områdene som har gjort seg fortjent ved å skrive grammatikker og ordbøker og oversette de kristne skriftene. Dette har imidlertid foregått mer eller mindre tilfeldig og sporadisk.

Inntil siste krig var det ikke gjort noe forsøk på å innføre en felles samisk skriftspråksnorm for de tre nordiske land. På svensk side går skrifttradisjonen tilbake til en kombinert katekisme og ABC på pitedialekt fra 1619. Dialektforskjellene i Sverige er så store, overgangene så gradvise og gruppene så jevnbyrdige, at det har vært vanskelig å komme fram til en norm. På slutten av 1700-tallet vokste det fram en norm basert på de sørligste dialektene, det såkalte sydlapske bokspråket (med dialektgrunnlag nord for det egentlige sørsamisk). På 1840-tallet utformet predikanten Lars Levi Læstadius en ny norm, det nordlapske bokspråket, som bygger mest på luledialekten med enkelte sørligere islett. Ingen av disse rettskrivningene

gjengir lydforholdene i samisk helt ut, og valget av bokstaver ligger så nær opp til svensk som mulig.

Den norske tradisjonen er yngre. Den første boka var Morten Lunds katekisme fra 1728. Det som siden er kommet i Norge, har helt til ganske nylig alt sammen vært på finnmarkssamisk. Dette er ganske naturlig, siden over 95 prosent av alle norske samer forstår denne dialekten mer eller mindre godt. I 1748 kom en grammatikk, skrevet av Knud Leem, misjonær i Porsanger. Denne grammatikken ble seinere bearbeidet av den kjente danske språkforskeren Rasmus Rask, som innførte de spesielle bokstavene for samiske språklyder. Disse ble beholdt i presten N. V. Stockfleths grammatikk fra 1840 og ordboka fra 1852. Tradisjonen fra Stockfleth ble ført videre av J. A. Friis i hans grammatikk fra 1856 og ordbok fra 1887. Den siste har dannet utgangspunktet for en norm som har vært holdt levende helt til i dag i samemisjonens blad *Nuorttanaste*, som har stor utbredelse.

Friis' ortografi gjengir heller ikke alle lyd-forskjeller i samisk. Den første ortografien for finnmarkssamisk som holder vitenskapelig mål, kom først med Konrad Nielsens monumentale *Lærebok i lappisk* 1926—29 og *Lappisk ordbok* 1932—38. Nielsens lydbetegnelse var imidlertid så detaljert at den ikke kunne konkurrere med Friis' mer unøyaktige ortografi for praktiske formål.

I 1947 begynte språkforskere på norsk og svensk side å arbeide med en ny rettskrivning som skulle være felles for de to landene. Det falt naturlig å bygge på prinsippene i Konrad Nielsens skrivemåte. Den normgivende dialekten ble Kautokeinomålet, som ligger lengst opp mot de svenske områdene. Dette var akseptabelt fra svensk hold, bl.a. på grunn av en anselig utflytting av opprinnelige kautokeinofamilier til sørligere områder i Sverige. Den endelige utformingen av denne rettskrivningen ble gjort av professor Knut Bergsland i Oslo og daværende nomadskoleinspektør Israel Ruong, som nå er professor i samisk i Umeå.

Den nye rettskrivningen ble godkjent for bruk i lærebøker i skolen både i Sverige og Norge, og den første boka, Margarethe Wiigs ABC kom ut i 1951. De spesielle bokstavene, som for første gang ble innført på svensk side, pluss spesielle aksenter, gjorde at rettskrivningen virket fremmedartet og komplisert. Bladet *Nuorttanaste* gikk over til den nye rettskrivningen, men fikk så mange klager og abonnementsoppsigelser at det måtte skifte tilbake til den gamle rettskrivningen til Friis, som det fortsatt bruker.

Likevel er det galt å si at denne rettskrivningsspørsmålet. Den viktigste dialekten er jo som skrivemåten er blitt innarbeidet har flere blitt klar over at de fremmedartede bokstavene

og tegnene gjengir viktige trekk i språket. Og etter hvert som mer og mer litteratur kommer på denne rettskrivningen, blir den også mer kjent og kjær, i hvert fall blant de yngre.

Før vi forlater Norge, må vi nevne at det i de siste årene har vært gjort et par forsøk på å lage en rettskrivning for sørsamisk, men det som er kommet ut seinere i Finland. Det ble de vitenskapelige beskrivelsene) kan telles på en hånd.

Finland har gått sin egen vei i rettskrivningsreformen har vært et feilgrep. Etterhvert også der finnmarkssamisk, så de som sognet til den dialekten, kunne bruke de bibeloversettelser og andre bøker som kom ut i Norge. På de andre dialektene er det kommet ut svært lite. Imidlertid ble ikke Friis' rettskrivning beholdt da finnene i 1935 ga ut den første samiske ABC, og heller ikke i de, relativt få, samiske bøkene som er kommet av bøker (om en ser bort fra foretrukket å legge rettskrivningen mer opp til det finske skriftspråket, f.eks. ved å skrive *p, t, k* for *b, d, g* i begynnelsen av ord og *eä* for *æ* osv.

For de sovjetiske samene er også svært lite kommet ut. Matteusevangeliet kom ut på kildin-samisk i 1878 og igjen i 1884 sammen med en ABC. I årene 1933—37 ble det gjort forsøk på å innføre samisk i skolen, og enkelte skolebøker ble laget, først med latinske bokstaver og seinere med kyrilliske. Et stort problem var at dialektforskjellene bare på Kolahalvøya er så store at en skoltesame og en tersame har de største vansker med å forstå hverandre.

Nordisk samisk samarbeid

I 1953 ble den første nordiske samekonferansen holdt i Jokkmokk, med utsendinger fra Finland, Norge og Sverige. I 1976 ble den nien-de holdt i Enare. Utsendingene til konferansen velges av de samiske organisasjonene i hvert land. På konferansen velges så representanter til et Nordisk Sameråd, som driver en svært omfattende virksomhet, trass en svak økonomi.

På samekonferansen i Gällivare i 1971 ble det valgt en Samisk språknemnd. Denne har også vært svært aktiv den korte perioden den har eksistert. Et viktig mål for språknemnda er å få den samme status for samisk i de nordiske landene som svensk har i Finland. Språknemnda har utgitt lister over nye ord, arbeidet for å få utgitt bøker, arrangert språkkurs, osv.

Noe av det første språknemnda gikk i gang med, var å utarbeide forslag til en ny rettskrivning for nordsamisk. Mangfoldet av normer som har vært gjeldende og fortsatt gjelder, er svært uheldig fra samisk synspunkt. For same-ne er det vesentlig å finne fram til et felles system som kan bli så innarbeidet i alle de tre nordiske landene at de bøkene som kommer ut

i ett land kan brukes på skolen og ellers i de to andre landene også.

Det nye rettskrivningsforslaget fra Samisk språknemnd ble ferdig 12. mars i år, og ble sendt ut til høring hos interesserte med merk-nadsfrist 1. mai. Endelig vedtak i saka skal tas av samerådet på neste møte.

Hensynet til majoriteten

Det nordsamiske skriftspråket er altså igjen kommet i støpeskjeen etter å ha vært gjennom atskillige omveltninger opp gjennom tidene. Endringene er av en annen type enn de vi har hatt på norsk. For samisk er det ikke dialektgrunnlaget det strides om. Det er det samme både på finsk og norsk-svensk side. Det som har vært endret, er selve prinsippene for å gjengi språket i skrift. En slik endring ville være om vi på norsk skulle gå over til å skrive *maat* og *mat* osv. for *mat* og *matt* osv., det vil si dobbel vokal for uttalt lang vokal og enkel konsonant der vi nå har dobbel.

Det har vært minoritetsspråkenes lodd over alt i verden å bli gjengitt i skrifttegn som er tilpasset majoritetsspråket. (Et ekstremt eksempel er kurdisk, som i Russland tidligere er blitt skrevet både med arabiske og armenske bokstaver, men nå med kyrilliske. Arabiske bokstaver brukes ennå av kurderne i Iran og øst-over, mens kurderne i Irak, Syria og Tyrkia bruker forskjellige varianter av det latinske alfabet.) En slik harmonisering med landets hovedspråk har hatt til hensikt å gjøre det lettere for minoritetsbefolkningen å lære å lese majoritetsspråket. Når bokstavene mest mulig har samme lydverdi og bruk i begge språk, blir det også lettere for majoritetsbefolkningen å uttale og skrive på minoritetsspråket, f.eks. stedsnavn på kart.

For en så liten språkgruppe som samisk fortøner det seg altså som der er mer å vinne ved å samles om en felles skrivemåte, og alternativene er ikke så forskjellige at hensynet til harmonisering med norsk-svensk på den ene side og finsk på den andre bør spille noen større rolle.

Harmonisering med andre samiske skriftspråk som fortsatt må brukes, ser ut til å ha vært mindre diskutert. I den nye sørsamiske leseboka som kom ut i Norge i 1974, ble et prinsipp valgt der bokstavene i ekstrem grad følger et norsk øre. Det er uheldig at samenes mulighet til å lære seg å lese flere samiske dialekter svekkes på denne måten.

Abstraksjonsnivå

En rettskrivning kan være mer eller mindre abstrakt. Den mest konkrete skrivemåte ville være en fonetisk nøyaktig lydskrift. Det har vært utgitt atskillige tekster på samisk med fin

HANS BØRLI: 3 DIKT

Den tid er kommet

Den tid er kommet da
 jeg ofte ser meg tilbake
 og minnes
 gode stunder i skogen.
 Står et vemodig lys om dem,
 lik gløtt av fraflytte boplasser
 innpå skogviddene en disblå dag.

Ser hildringer som denne:
 Granene sto med høge topper
 i ring rundt kvilplassen;
 konglene lyste matt i vinterlufta
 som klokker av gammel kopper.
 Frøsne orrhana-skrik
 hang i bjørkeriset borti myrlaugga,
 var hunger og liv
 så langt som hjertet lydde.

Der satt du lut ved varmen
 og steikte flesek i den bulkete blikkpanna.
 Brente deg på panneskaftet
 og svalte fingrene i snøen.
 Så åt du det sprøsteikte sideflesket av julegrisen
 og dyppet kakubeta i fettet etterpå.
 Men rett som det var stanset tygginga,
 du satt kurrende still
 og glippet med auga, fort
 som en støkt rev.
 Ja, der satt du med fett på fingrene
 og diktet ei tone inn i
 kongleklokkene av irret kopper.

Mild kveld

Rødt i vest. Vind. Fin singling
 av isklokker innover bjørkesnara
 der greinene har tint løs
 fra stillheten — en av disse
 blank-milde kvelder med føhn
 midtvinters: Du ser mørket
 liksom gjennom stille
 klart vatn. Heile rommet
 fylt av tanker, sorg —
 hvordan alt k u n n e vært . . .

Ditt eget lille krufs av et sinn
 går opp i dette veldige, og
 ei bristende stutt stund
 er gåten løst. Men
 lyset fra den vindrøde vesthimmelen
 faller over hendene dine, de ser med ett
 fortapte ut, tøyde — som om
 fingertupp-taket i himmelranda glapp
 og neglene blør.

Trostemøkk og nyperoser

Gråtrosten hakket i seg
 ei klissen, regnslått nype
 bak stakittet et sted i en høstlig hage.
 Skjénte så sidelengs i vinden innover skogslia
 med strupen strittende av plebeiiske skratt,
 fant seg en duvende nattkvist under stjernene.
 Og vinteren gikk. Og våren kom.
 Da grodde det opp en nypetornbusk
 med blomster så rødmende skjære
 som kjærlighetsbrev i lampeskinn
 der midt inni svarte skogen.

SPRÅK OG KJØNN

Bokmelding av Lars S. Vikør

Som kjent har vi dei siste åra fått ei aukande interesse for språket som maktinstrument. Denne interessa har ikkje minst konsentrert seg om emnet språk og kjønn: Korleis verkar språket som eit middel til å halde ved like det rådande kjønnsrollemønstret og tilpasse samfunnsmedlemmene til det? Det var språkpsykologen Rolv Mikkel Blakar som i si tid stilte spørsmålet: Kan mannssamfunnet sprengast utan språkrevolusjon? Og i boka *Språk er makt* gir Blakar ei rekke konkrete døme på korleis dei språklege konvensjonane våre er bestemt av kva roller og funksjonar vi er opplært til å tilskrive dei to kjønna, og utgjer ei stengsle for nytenking på dette området.

Sia Blakars bok kom ut i 1973, har både granskninga i dette emnet og ordskiftet om det gått vidare. I fjor kom så artikkelsamlinga *Språk og kjønn* ut, den første boka som har dette som hovudemne. I motsetnad til Blakars bok har *Språk og kjønn* utgangspunktet sitt i språkvitskapen, særleg språksosiologien. Boka er redigert av Else Ryen, og forfatarane er med eitt unntak det vi tradisjonelt kallar norskfilologar. Unntaket er den engelske språksosiologen Peter Trudgill, som vart presentert i eit utførlig intervju i førre nummeret av *Språklig Samling*. Han har skrive eit kapittel om *Språk og kjønn* i det engelske språket.

Dei andre kapitla handlar om nordiske, i hovudsak norske, tilhøve og er delt i tre grupper. Vi kan seie det slik at dei behandlar emnet språk og kjønn i første, andre og tredje person. Første person: korleis syner kjønsskilnadene seg i den måten vi sjølv snakkar på? (Del III i boka.) Andre person: korleis blir språkbruken påverka av det kjønnnet ein vender seg til? (Del I.) Tredje person: Korleis blir måten vi omtalar folk på bestemt av kjønnsrollemønstret? (Del II.) Eg skal ta for meg dei tre synsvinklane ein for ein.

Den lengste delen av boka tar for seg «første person-perspektivet»: Finst det typiske skilnader mellom kvinneleg og mannleg språkbruk? Denne delen er kanskje også tyngst å lese for

ikkje-lingvistar. Den omfattar seks artiklar, og fem av dei gjeld språksosiologiske granskningar av Oslo-målet. (Den sjette, av Torun Gulliksen, er ei drøfting av kjønsskilnader i den skriftlege språkbruken hos gymnasistar, med utgangspunkt i det svenske Skrivsyntax-prosjektet.)

Odd Nordland gjennomførte i 1953 ei granskning av språkbruk og språknormer hos folkeskoleelevar frå ulike delar av Oslo, med særleg vekt på språklege drag som markerer skiljet mellom «folkeleg» og «fint» Oslo-mål (og samtidig mellom radikalt og konservativt bokmål). Dei neste fire artiklane har alle grunnlaget sitt i materialet frå Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS). Knut Western skriv om bruken av a-endingar i hokjønn eintal, hankjønn fleirtal og inkjekjønn fleirtal (sola, gutta, husa), Geirr Wiggen om setningsbygning og bruk av interjeksjonar og svarord, Eskil Hanssen om pronomenbruk og Ernst Håkon Jahr om bruken av tjukk l. Alle desse artiklane er bygd på større forskingsarbeid, og legg fram dei resultata som har samanheng med kjønsskilnadene. Materialet er delt i fire grupper etter to kriteria: for det første kjønn, for det andre bydel: Frogner og Uranienborg i vest, Kampen og Vålerenga i aust. Den geografiske inndelinga er samtidig sosial: informantane frå austkanten høyrer i hovudsak til arbeidarklassa, dei frå vestkanten i hovudsak til borgarskapet og mellomlaga. Western, Hanssen og Jahr opererer også med ulike aldersgrupper.

Eg skal ikkje rekne opp resultata i detalj her, berre slå fast at både dei sosiale skilnadene og kjønsskilnadene gir seg heilt klare utslag i språkbruken. Folkelege former er sterkare i aust enn i vest, og sterkare hos gutar enn hos jenter. Eit viktig drag er det også at kjønsskilnadene i dei fleste tilfella er langt større på austkanten enn på vestkanten. Wiggen rapporterer frå si granskning at jenter både på Kampen og på Frogner hadde ein tendens til enklare, men samtidig meir «korrekte» og «fullstendige» setningskonstruksjonar enn gutane.

Fleire av forfatarane er inne på moglege for-

klaringar, og dei peikar alle i ei lei: jenter er sterkare utsett for sosialt press enn gutar, eit press i retning av å «vere fine» og dermed «snakke fint» eller «korrekt». Sitt klassiske uttrykk har dette presset fått i André Bjerkes appell: «Dere kvinner som vet hva det er å bære en vakker drakt, lær dere også å bære en vakker sprogdrakt.»

At dette presset i dag er veikare enn for tjue år sia, går fram av granskingane til Jahr og Western. Dei syner nemleg at både tjukk l og a-endingar i hokjønn blir brukt langt meir av barn og ungdom i dag enn av dei som voks opp i åra etter krigen. Særleg interessant i den samanhengen er det å samanlikne granskingane til Nordland (frå 1953) og Western (frå 1973). I begge tilfelle er det språkbruken til ti-elleveåringer som blir granska. Hos Nordland skilde gutane på austkanten seg ut med over 60 % -a i hokjønn, mens alle dei andre låg på under 20 %. Hos Western har bruken av a-endingar auka hos alle gruppene, mest av alt hos austkantjentene, som no hadde meir enn 60 % -a og dermed hadde «nådd att» gutane. Western drar inn det språkpolitiske klimaet som ei forklaring: når presset på dei folkelege formene har letna, er det ikkje minst fordi riksmålsrørsla har mista mye av taket sitt på folk. Det språktyranniet denne rørsla stod for, har først og fremst gått ut over jentene; sitatet frå André Bjerke var ikkje ein tilfeldig «glipp».

Korleis blir språkbruken påverka av det kjønnnet ein vender seg til? Den delen som handlar om dette konsentrerer seg om det vi kan kalle kommersiell språkbruk: reklame og vekebladnoveller. Både reklame og vekeblad vender seg til klart definerte og åtskilde målgrupper; dei bygger på visse førestellingar (dvs. fordømmar) om kva kvar av desse målgruppene ønskjer og har behov for, dvs. kva eigenskapar dei har, og forsterkar dermed i sin tur desse fordømmane. Derfor er det sjeldan ein finn det tradisjonelle borgarlege kjønnsrollemønstret så klart og utslørt uttrykt som her, også i måten å vende seg til og fange interessa til lesaren på, dvs. i den språklege uttrykksmåten. Evelyn Skogen, Anne-Ma Grønlie og Agnes Slettevold nyttar eit svært avgrensa materiale til analysane sine, men vi kan alle supplere dei døma dei gir med hundrevis av andre berre ved å bla gjennom ein tilfeldig stabel av såkalla «dame-», «familie-» og «mannfolkblad».

Eit langt vanskelegare, men ikkje mindre om diskutert problem tar Else Ryen opp i kapitlet Det kvinnelige fravær. Her gjeld det altså «tredje person»: korleis slår kjønnsrollemønstret gjennom i omtalen av folk? Ryen tar opp tråden frå Blakars bok og syner korleis dei språklege konvensjonane våre er med på å «gjømme bort» kvinnene ved at maskuline ord og etterstavingar blir nytta i kjønnsnøytral

tyding. Etterstavinga -mann er det tydelegaste dømet: vi har *formenn, talsmenn, stortingsmenn, froskemenn, nordmenn* osv. Dei fleste orda av denne typen gjeld samfunnsfunksjonar der stort sett berre menn slapp til, tradisjonelt. I dag oppfattar mange kvinner desse orda på -mann som diskriminerande. Det same gjeld bruken av pronomenet *han* som kjønnsnøytralt når det gjeld ein kategori, ikkje eit bestemt individ.

Er det slik at tilhøvet mellom kjønna i eit samfunn uunngåeleg set merke på det grammatiske systemet? Ryen synest å meine det, (s. 78—79), men det er neppe så enkelt. I indonesiske språk t.d. er grammatisk kjønn ukjent, noko ein absolutt ikkje må tolke som eit teikn på at det rår sosial likestilling mellom kjønna. Dette gjeld også i mange andre språkgrupper; det er særleg dei indoeuropeiske og dei semitiske måla som merker seg ut ved at dei har eit gjennomført grammatisk kjønnskilje. Dette skiljet går da ikkje utan vidare mellom «hankjønn» og «hokjønn». I indoeuropeiske mål ser det ut til at grunnmønstret opphavleg var tre kategoriar: livlaust, levande og hokjønn. Hokjønn var altså markert med ein særskilt kategori, mens hankjønn ikkje var det. Dette er bakgrunnen for den «kjønnsnøytrale» bruken av *han* — enda *han* i dag først og fremst er ei markert hankjønnsform.

Dette mønstret syner seg òg i samanfallet mellom ordet for *mann* og ordet for *menneske*, som vi finn i mange språk. Det norrøne ordet *maðr* tydde *menneske* og *mann*. På islandsk er denne dobbelte tydinga framleis tydeleg: *maður* tyder der framleis *menneske* når det blir brukt allment, men *mann* når det blir brukt særskilt om eitt individ. Islendingane sidestiller helst ikkje *menn* og *konur*; dei snakkar heller om *karlar* og *konur*. Derfor får vi òg former som *karlmaður* (*kar*) motsett *kvenmaður* (*kvinne*). På den andre sida kan det berre heite *eiginmaður* (*ekteemann*) og *eiginkona* (*kvifor* kan ikkje vi seie *ektekvinne*?). Og «*mannen min*» kan berre heite «*maður minn*».

Men på norsk har utviklinga gått i ei anna lei. Vi har fått ordet *menneske*, og *mann* er meir og meir blitt eit utvitydig hankjønnsord. Rett nok har vi framleis forma «*tjue mann*», som er noe anna enn «*tjue menn*». Og vi har altså alle samansetningane med -mann. Det er ein realitet at desse formene opphavleg var kjønnsnøytrale, og det er også ein realitet at dei i dag av mange blir opplevd som diskriminerande, nettopp fordi dei gir maskuline assosiasjonar til omgrep som etter vår rettferdskjensle ikkje lenger skal vere einseitig assosiert med menn. Ein språkhistorisk argumentasjon kan ikkje løyse dette problemet.

Det er i prinsippet to måtar å løyse det på. Den eine er å ta i bruk flest mogleg verkeleg kjønnsnøytrale nemningar, slike som *leiar, stor-*

tingsrepresentant og -folk i flertal i staden for -menn. Den andre er å nytte kvinnelege nemningar medvete — nettopp for å demonstrere at kvinnene er «til stades» i dei funksjonane det gjeld. Altså *forkvinne, talskvinne, ombodskvinne* osv. Ryen gjer seg til talskvinne for den siste måten: brottet med tillærte språkvanar kan da nettopp vere eit middel til bevisstgjerung. Ein systematisk bruk av Rolv Blakars reverserings-teknikk, med andre ord. (Sjå *Språk er makt*, s. 80—83.)

Det er blitt reist fleire argument mot dette. Det tynnaste er at det er komisk. Finn-Erik Vinje meiner t.d. at når Arbeiderbladet nyttar ord som *talskvinne* og *froskekvinne* er det «vel ment som en morsomhet». Ein ganske merkeleg argumentasjon frå språkplanleggingsentusiastene Vinje. Eit anna argument går ut på at slike nylagingar strir mot språkssystemet og derfor ikkje «går an». Heller ikkje dette argumentet held vatn forsåvidt som det går ut frå at språkstrukturen er noko som ligg fast og ikkje kan endrast. Likevel kan ein ikkje avvise det heilt. Vi har alle i oss eit sett med språkvanar eller språkreglar som gjer motstand mot freistnader på vilkårlege forandringar. Det er desse vanane som gjer at vi oppfattar nylagingar av den nemnde typen som komisk. Likevel er det inga umogleg sak å få godtatt nye ordlagingselement, på litt lengre sikt. Det kan språkhistoria fortelje oss. Freistnader på å reformere pronomen-systemet vil truleg støyte på langt verre problem.

Det er foreslått tre måtar å erstatte det «kjønnsnøytrale» *han* på. Ein måte er å skrive *han/ho* eller *ho/han* overalt der kjønnet ikkje

ligg fast. Det er tungvint i skrift og neppe mogleg i tale. Ein annan utveg er rett og slett å skrive *ho*, og såleis på nytt provosere språkvanane våre. (Wiggen skriv såleis på s. 113: «Så får den kritiske lesaren heller vende seg til den grundigere framstillinga, om ho vil leite etter belegg.») Men eg har vondt for å tru at dette kan bli noe anna enn eit særpåfunn hos somme medvetne lingvistar og feministar. Ein tredje måte er rett og slett å føre inn eit nytt pronomen for felleskjønn, t.d. *hen* (av finsk *hän*, som er det einaste pronomenet i tredje person eintal; finsk har ikkje grammatiske kjønn). Eg har likevel aldri sett noen prøve det i praksis. Det blir helst med «erstatningsord» som *vedkommande* o.l.

Interessant i denne samanhengen er Trudgills opplysning om at ein på engelsk stadig oftare kan finne fleirtalspronomenet *they* nytta som kjønnsnøytralt eintal: *The last person to finish their work* osv. i staden for *his* eller *her* eller *her/his work*. Det interessante er at dette ser ut til å skje spontant, ikkje programmatisk, m.a.o. at det finst eit behov blant vanlege folk for å unngå kjønnsdiskrimineringa i pronomenbruket. Kanskje har vi her ein utveg også på norsk.

Til slutt nemner eg berre at boka har ein nyttig bibliografi over bøker og artiklar med språk og kjønn som hovudemne eller delaspekt. Også uprenta hovudoppgåver er tatt med. Men eg skjønar ikkje vitsen ved å ta opp alle enkeltkapitla i *Språk og kjønn* særskilt i bibliografien bak i same boka.

Lars S. Vikør

Else Ryen (red.): *Språk og kjønn*. Forlaget Novus, Oslo 1976. Kr 49,50.

Språklig . . . . (fra side 9)

forbause noen at samisk heller ikke uttales som latin.

Verre er det å få trykkeriene i de nordiske land til å holde lager av de typene som trengs i samisk. Den samiske språknemnda er likevel kommet til at de spesielle bokstavene vil man beholde, trass i trykkeprobleme. De bokstavene det gjelder er *č, ž* og *š*, som kan gjenngis noenlunde som (h)tj, tj, og sj på norsk, dessuten paret *t* og *đ* som svarer til engelsk *th* i *thing* og *this*, *ŋ* for *ng*-lyden, og *á* for lang eller «lys» *a*.

De spesielle bokstavene har fått en egen betydning for samene. De er blitt stående som symboler på samiskhet, og for mange er det utenkelig å erstatte dem med bokstavkombinasjoner som kan virke litt mindre anstøtelige for de majoritetspråktalende. Det samiske sjibbolet ČSV (som absolutt ikke må sammenlignes med

IRA, FNL, MPLA eller lignende) er utenkelig i formen *TjSV*. Reinsdyrhornene over *č*- en må være med!

Pedagogiske hensyn

Ved siden av at en rettskrivning bør være lett å trykke, bør den også være lett å lære.

Den første betingelsen er at den ikke gjengir en dialekt som ligger altfor fjernt fra brukerens. Dette er som vi har sett, vanskelig når det gjelder samisk, men en nordsamisk ortografi vil i hvert fall kunne leses av en stor majoritet av samene.

Ved en reform av rettskrivningen er det viktig at den nye skrivemåten ikke virker for fremmed i forhold til tidligere skrivemåter og i forhold til andre rettskrivninger som brukeren skal lære (dvs. majoritetspråkene og de andre samiske skriftspråkene).

Bergsland og Ruongs rettskrivning vakte et ramaskrik da den kom, og det spørs om det for-

Forts. neste s.

slaget som er kommet fra samisk språknemnd kan gjøre det bedre. De prinsippene som er valgt ligger nærmere opp mot den finsk-samiske skrivemåten enn den svensk-norsk-samiske, og det er den siste gruppen som er avgjort størst.

Det siste kravet når det gjelder lettlærthet er at det må være få regler å lære for brukerne.

Nettopp her virker det som det nye rettskrivningsforslaget har sitt svake punkt. Der er et trekk i det nordsamiske lydssystemet (og i alle andre samiske dialekter unntatt sørsamisk) som det alltid har vært ansett for et problem å få gjengitt i skrift. Det er den såkalte *stadievekselen*. Dette fenomenet har språknemnda valgt å gjengi ved en rekke kompliserte regler, og enda er ikke systemet blitt slik at alle forskjeller kommer til uttrykk.

Stadievekselen er en veksling i konsonanter og konsonantgrupper inne i ord. Den er ikke bare begrenset til visse ord, slik som omlyden i norsk, men er av stor viktighet. Ord bøyes i samisk både ved at endelser tilføyes og ved at konsonantene veksler.

I sin enkleste form vil stadièveksel si at en konsonant «forsterkes» ved fordobling. Ordet for «reir» heter *beasi* i akkusativ og forsterkes i nominativ til *beassi*. Et ord som allerede har dobbel konsonant eller konsonantgruppe i akkusativ, vil få forsterkning til et tredje stadium. Ordet for «never» heter *beassi* i akkusativ, og vil da forsterkes til noe vi kunne skrive *beasssi*, altså med tredobbel *s*. Denne siste skrivemåten har man ikke valgt i noen ortografi. Det nye rettskrivningsforslaget skriver bare *beassi* for både mellomstadiet og sterkeste stadium, og viser dermed ikke forskjellen i dette tilfellet. Bergsland og Ruongs ortografi bruker imidlertid det såkalte *stadiemerket* til å få fram det sterkeste stadiet og skriver de to vekslingene *bæsi* — *bæssi* og *bæssi* — *bæs'si*.

Stadiemerket ble oppfunnet av den allsidige lærerskolerektoren J. K. Qvigstad i Tromsø, som har gitt mange viktige bidrag til samisk kultur, historie og språkvitenskap. Det ble gjennomført konsekvent i Konrad Nielsens store verk, og brukes altså fortsatt på norsk og svensk side. Dette merket er i virkeligheten en genial

oppfinnelse. Stadièvekselen har nemlig mange kompliserte manifestasjoner, som kan være forskjellige fra dialekt til dialekt. Ved hjelp av det nøytrale stadiemerket kan man få uttrykt at en form har sterkeste stadium uten å ta stilling til hvordan vekslingen ytrer seg. La oss se på noen eksempler til:

Bergsland og Ruong:

<i>bæssi</i> — <i>bæs'si</i>	«never»
<i>gáddi</i> — <i>gád'di</i>	«strand»
<i>báppa</i> — <i>báp'pa</i>	«prest»
<i>dálki</i> — <i>dál'ki</i>	«vær»
<i>áiti</i> — <i>ái'ti</i>	«stabbur»

osv.

Nytt forslag:

<i>beassi</i> — <i>beassi</i>
<i>gátti</i> — <i>gáddi</i>
<i>báhpa</i> — <i>báhhpa</i>
<i>dálkki</i> — <i>dálki</i>
<i>áihti</i> — <i>áihhti</i>

Dette skulle være nok til å se at det nåværende system som brukes i Norge og Sverige har en enkel regel der det nye forslaget, som ikke dekker alle tilfellene, har flere.

Grunnen til at en har valgt å klare seg uten stadiemerket er at det har vært en anstøtsstein av estetiske grunner helt siden det dukket opp. Om man bruker apostrofen på en skrivemaskin får man delt ordene opp, og det var kanskje denne rare oppdelingen som støtte leserne av bladet *Nuorttanaste* da det en kort tid prøvde å kalle seg *Nuor'tanás'ti*. Navnet består jo ikke av *nuor tanás* og *ti*, men av *nuor'ta* «øst» og *nás'ti* «stjerne».

Likevel mener mange på norsk side at stadiemerket er for verdifullt til at det kan ofres. Da heller fjerne noen andre «kvister», f.eks. den over den lyse *á*-en. Typografiske løsninger kan alltid finnes.

En gruppe samiskstudenter og lærere ved Universitetet i Tromsø har diskutert rettskrivningsproblemene på et ukentlig seminar i vårsemesteret 1977. Det var enighet om at en så omfattende rettskrivningsform som den foreslåtte vil skade mer enn den vil gagne. Det eneste som kan godtas, er en forsiktig reform som går ut på å translitterere visse bokstaver fra nåværende rettskrivning for å komme finnene i møte.

Det som kan være aktuelt, er å fjerne de norske vokaltegnene *æ* og *å* for *ea* og *o*, slik språknemnda har foreslått. Dette gjør også at det samiske vokalsystemet med fem korte og fem lange (diftongiske) vokaler kommer bedre til uttrykk. En kan gjerne også erstatte *á* med *aa*, slik at vokalene blir *a*, *e*, *i*, *o*, *u* og *aa*, *ea*, *ie*, *oa*, *uo*. Konsonantsystemet har hos Bergsland og Ruong fått en god utforming, og bør ikke endres.

Forts. side 20

**FRIDA
ANDREASSEN ETTF.**

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

VANLIG OSLOMÅL

Av Eskil Hanssen

I forrige nummer hadde vi artikler om Høyangermålet og Tønsbergmålet. Vi følger opp disse artiklene her med ei utgreiing av forskningsstipendiat Eskil Hanssen om Osломålet.

Eskil Hanssen var i åra 1971—1976 leder for forskningsprosjektet «Talemålsundersøkelsen i Oslo».

(Artikkelen har tidligere stått i Dagbladet, 4. april 1977.)

«Vet ikke åssen dialekt du mener jeg snakker, men dem snakker sånn di andre.» Det var ett av de svar vi fikk fra oslofolk som blei spurt om sine synspunkter på språket i den bydelen de bodde. Uttalelsen inneholder minst en viktig og interessant forståelse av språket: det henger sammen med gruppefellesskapet. Jeg og de andre hører til i et språklig og kulturelt fellesskap, vi er med i en tradisjon. Samtidig strekker dette fellesskapet seg lenger — utover den nærmeste gruppa i bydelen eller byen — vi finner derfor mye av vårt eget igjen over et større område.

Den språkvarianten det her gjelder, osломålet (Vikamålet som det tidligere ofte blei kalt) er en særegen språkvariant som er knytta til nettopp byen Oslo, og den har røtter langt tilbake i tida. Samtidig har osломålet språklig likhet, dvs. slektskap, med dialektene i andre deler av østlandsområdet. Vi finner mange av de samme trekka igjen i måla på flatbygdene og lenger sør omkring Oslofjorden. Osломålet er en variant eller del av et større hele, det som den store språkforskeren Ivar Aasen kalte «det norske folkemålet». En dialekt på samme måte som valdresmål eller vossemål, og altså ingen forvrengning eller avart av noe annet tale- eller skriftmål. Stundom kan en treffe på den oppfatning at folk syns deres eget mål er en dårlig form for språk, oppblanda med slang og reine språkfeil, mens skriftspråket og den såkalte «dannede dagligtale» ses på som ideal.

Dette er ei uheldig oppfatning, i virkeligheten har osломålet ei historie som går langt tilbake, og målet burde ha en annen og langt høgre status enn det har i dag.

Når vi ser på de språkdrag som karakteriserer osломålet, vil vi finne at mange av dem hører heime i andre østlandsmål, som jeg alt har vært inne på. Vi kan se nærmere på noen av dem.

1. Osломålet er et såkalt jamvektsmål, i likhet med størstedelen av de østnorske og trønderske dialektene. Jamvektsprinsippet er vanskelig å forklare kort, men det gir seg utslag i at noen ord i grunnform ender på *a*, andre på *e*. F.eks. heter det *leva, veta, sitta, komma, gammal* men *kaste, vaske, kjenne*. Videre heter det *en neva, maga, vana, stega* osv. Denne veksling mellom *a* og *e* er altså ikke slurv eller vakling, men bygger på et helt forklarlig og gjennomført prinsipp.
2. I målet kan en bruke uttalen «tjukk» l i mange ord som også kan uttales med *r*, og der vi skriver *rd: oL* eller *or, gåL* eller *går, boL* eller *bor (bord)*. Dette er også et østnorsk-trøndsk fellestrekk.
3. Vi finner *a*-bøyning i mange sammenhenger. F.eks. *klokka, jenta*, likeså i flertall av mange ord: *bila, hesta, taka, støkka*. (Ellers også *en og ene*).
4. Osломålet har trykket på første stavinga i de fleste orda, også ord som opprinnelig hører heime i andre språk. *Stasjon, telefon, banan, kafé, studere, arrangere* uttales med samme trykkplassering som *statue, televerket, innbille* osv.
5. Ord som *finne, skrive, sitta, komma* o. fl. (sterke verb) ender i fortidspartisipp på *i*, dvs. *jeg har finni, skrivi, sitti, kommi*. Her kan også nevnes at ord som *skyte, fryse, bryte* o. fl. i fortid kan hete *skøit, frøis, brøit*.

Forts. neste side

Når vi finner slike språkdrag også i andre dialekter er dette nettopp noe som viser slektskapet og sambandet mellom ulike varianter av norsk mål. Språkdraga kan være utvikla for lenge sia ut fra felles språklig-historisk utgangspunkt.

Det er også interessant å se på mange andre særdrag, som regler for språkforming og sammenstilling av ord og uttrykk. Vi kan f.eks. se på sammentrekninger som *ikke til kke: har ikke — hakke, skal ikke — skakke*. Videre at *d* går over til *r* i mange småord som *det, dem, du* osv.: *var det — va re, skal du — ska ru, nå får ru ta rem me ræ*. Ordforbindelser som *bli med, ta deg sammen, vær(e) så snill* går sammen til en enhet. (Derfor kan barn skrive f.eks. *blime*, fordi de oppfatter det som ett ord.)

Det fins særlige regler for ordføyning som kan være vanskelige å forstå og å lære for en som ikke er oppvokst med målet. F.eks. er det minst fire ord som kan brukes om en kvinnelig person som nyss er omtalt: *hu* eller *hun, henne, henner* og *a*. Formene kan nok brukes noe om hverandre, men har hver for seg sine spesielle bruksområder. For å framheve personen kan en si *henner er merkelig henner*. En kan si *nå er a gått*, men derimot ikke *a er gått nå*, det er feil. Derimot hvis *a* står sammen med f.eks. et navn, kan det godt stå først i setninga: *a Linda er gått ut nå*.

I oslomålet fins det atskillige særegne ord og vendinger. Mange av dem har ikke støtte i noe skriftmål, de lever bare videre i muntlig tradisjon blant dem som behersker oslomålet. Slike uttrykk kan stundom bli sett på som feil, bl.a. i skolen. Ungene sier helst *muttærn* eller *morrmi*, og *bruttærn* eller *brodærn*. Det siste er ei nokså alminnelig form, den virker ikke fullt så hverdagslig og uhøgtidelig som de andre, og er i vanlig bruk hos folk i alle aldre.

Det er ellers en tendens at mange ord og vendinger forsvinner, blir glømt, som følge av forandringer i livsvilkår og kultur, eller som følge av språklig press fra forskjellige hold. I dag er det vel ikke mange som veit hva *kalkastrå, en avskjæring* eller *høykasse* er, eller som kjenner ordet *klubbhue* eller *sule*. Og navn som *Kutørje, Klosterenga, Storstill* blir vel lite brukt. Slike språkendringer vil alltid foregå, og det er kanskje ingen grunn til å sørge over dem. Da er det langt mer alvorlig at gamle og ekte talemålsformer blir fortrent av skriftspråksformer eller former som hører til i andre sosiale språkvarianter.

* * *

De norske dialektene har ei lang historie, og i løpet av de siste par hundre år (kanskje enda lenger tid) er det lite som har endra seg. Dette gjelder uten tvil også oslomålet, enda vi ikke kan følge dets historie særlig langt tilbake i

tida. Men vi veit at Oslo er en svært gammel by, og at «byen under Eikaberg» var et stort og blomstrende kultursentrum i mellomalderen, særlig omkring år 1300. Seinere fulgte skiftende tider, med mye nedgang, som følge av krig, brann, og sjukdommer. Særlig dramatisk var det da byen brant i 1624. Brannen satte sluttstrek for en nedgang som hadde vart lenge, og kongemakta hadde sine grunner for planlegginga av den nye byen. Den blei strategisk anlagt, bygd i stein eller mur med rette gater, men den var liten i utstrekning. Under sterke protester måtte bybefolkninga flytte med. Det er usikkert om dette har betydd et vendepunkt for de kultur- og språktilhøva som var i byen. Personlig trur jeg ikke det, jeg trur folk tok med seg både språk og mest mulig av det vante livsmønstret da de rydda branntomtene. Det vil med andre ord si at det går ei nokså sammenhengende utviklingslinje fra lang tid tilbake til våre dagers oslomål, slik det snakkes i de gamle østkantstrøka i byen og i drabantbyene.

Den største framgangen hadde nok oslomålet i forrige hundreåret. I andre halvdel av århundret var det en kolossal folkeøkning i byen, særlig i de to—tre siste tiår før 1900. Innflytterne og deres etterkommere tok over målet, og de som flytta ut fra bykjernen tok målet med seg. Osломålets bruksområde vokste altså i takt med veksten i de nye bydelene. Det som en gang kunne kalles Vikamålet blei ikke lenger knytta bare til Vika og Vaterland, men også til Grünerløkka, Rodeløkka, Sagene, Vålerenga osv. Ei tilsvarende utvikling ser vi i dag i drabantbyene. Det fins også eksempler på at det alminnelige oslomålet øver innflytelse også andre steder på Østlandet.

Samtidig med den nyss nevnte språkutviklinga i byen skjedde det også ei mer markert sosial språkkloyving som mange oslofolk og andre kjenner til. Bakgrunnen for det er at embetsmenn og kjøpmannsstand brukte et språk som kan karakteriseres som norsk uttale av dansk skrift. Denne tradisjonen beholdt det nye borgerskap på 1800-tallet, og betonte sterkere en del språkdrag som kunne skape et skille i forhold til den folkelige oslomålsvarianten. Kulturelt og språklig gjaldt det å beholde en avstand. Samtidig blei det tatt opp en del elementer, slik som tjukk *l* og *a*-former i visse ord. Dette hang antakelig delvis sammen med den «tospråkligheit» som har vært og er vanlig blant barn og ungdom på vestkanten.

* * *

Det egentlige oslomålet er et tradisjonsrikt og uttrykksfylt mål, men får ikke alltid den plass og den vurdering det fortjener. Det hender at folk ser ned på det, syns det er stygt, fullt av feil (feil trykk på ord), rampespråk osv.

Forts. s. 9.

Folkemålet vinner fram i litteraturen

Men konkrete undersøkinger nødvendig

En samtale mellom Geirr Wiggen og Otto Hageberg

19. april i år hadde leieren i LSS, Geirr Wiggen, en samtale med førsteamanuensis i nordisk litteratur ved Universitetet i Oslo, OTTO HAGEBERG, om språket i den nyere skjønnlitteraturen vår. Samtalen viser at folkemålet heilt klart er på frammarsj i litteraturen, men at dette er en tendens som det er nødvendig å få

kartlagt med konkrete undersøkinger. Særlig fordi det er ei gruppering i språkstriden som alltid har påberopt seg dikterne og deres språkbruk som norm, er det viktig nå å få klarlagt i hvor stor grad folkemålet har trengt og trenger seg inn i litteraturspråket.

Geirr Wiggen: Ja, Otto Hageberg, kan vi si noe om språkutviklinga i den nyere skjønnlitteraturen her i landet? Er det skjedd noen forandring i forhold til for eksempel for ti år sia?

Otto Hageberg: Det er ikkje undersøkt skikkeleg. Ein skulle ha gjort det, for det er sikkert skjedd ei forandring. Ikkje minst innanfor bokmåslitteraturen. Det er klart at det er blitt meir av radikale former hos etablerte forfattarar. Mange etablerte forfattarar brukar meir slike former i dag enn det var mulig, lovlig hadde eg nesten sagt, tidlig i 60-åra, fram til -65. Men eg har ikkje noe heilt klart belegg for det.

G. W.: Hva tenker du på?

O. H.: Ja, den som alle kjenner til, er *Dag Solstad*, den utviklinga som har foregått med han. Det ser du innanfor hans eigen forfattarskap. For han skreiv jo svært så purt og reint. — Om det ikkje var av det mest reaksjonære, så skreiv han likevel veldig «pent» riksmål da han debuterte. Men i dei to siste bøkene, dramaet *Kamerat Stalin* og romanen *25. septemberplassen*, så er det brukt svært radikalisert bokmål. Han prøver opplagt å nærma målet sitt til — ja, det han forestiller seg som arbeidaren i Austfold sitt mål. Og det gjer seg utslag i formverket, ikkje minst i massevis av a-ar både i verb og i substantiv. Og i diftongering.

G. W.: Og i partisippformer? I-endinger i sterke partisipp?

O. H.: Ja, også i partisippformer. Men han er ikkje konsekvent.

G. W.: Det er vel ikkje målet til arbeideren heller?

O. H.: Nei. Men når det ikkje er konsekvent, så trur eg ikkje det er fordi det skal spegla folkemålet. Men det skal noko til å få dette her til å henga i hop, altså i ein øvingsperiode.

G. W.: Har du tenkt noe over at språkbruken i de to siste bøkene du nevnte av Solstad, at de kanskje ikke akkurat er på linje med den offisielle språkpolitikken til partiet hans, AKP(m-l)? Altså, dette her med norsk mot dansk, veit du. At alt bokmål er dansk.

O. H.: Eg veit ikkje kva slags syn dei har på bokmålet. Når det gjeld nynorsken, så er det jo klart: Nynorsken skal bli det einaste riksmålet i landet. Men kva slags konsekvensar det får for synet på bokmålet hos dei, det veit eg ikkje.

G. W.: De meiner bokmålet er dansk.

O. H.: Jaaa? Det er mange som kjem i knipe då. Men eg las forresten i dag ei melding av ei bok som kom i fjor, av ei ung forfattar, *Mette Hansen: Kasino*. Boka fikk 3. premie i Aschehougs konkurranse i fjor.

G. W.: Ja, hu har ganske mange radikale former.

O. H.: Jada. Der er mange radikale former. Personane hennes er jo sånne småradikale, halvradikale og litt småforsofne. Og einsame, delvis

forhutta, delvis ikkje, knytt til radikale bevegelsar som har gitt dei noko, men ikkje uten vidare så mykje fellesskap. Og språket til personane og språket til forfattaren er jo då . . . radikalt, for så vidt. Dei snakkar jo om at det er betre å syngje «Internasjonalen» på nynorsk enn på bokmål!

G. W.: Det er vel en fleip, det?

O. H.: Det er ein fleip. Det er så. — Men nok av det. Det var meldinga eg skulle snakka om. I Morgenbladet, av Ottar Råstad. Han reagerte sterkt på språket hennes, som egentlig ikkje kunne høyra 70-åra til. Det måtte høyra til litt tidlegare, for det var jo så mange a-ar. Så han har då oppfatta det slik at nå var ein komen over desse her «barnesjukdommane» med all radikaliserings! Det var framandt og dårleg, meinte han, dette språket.

G. W.: Han må jo ha fortrenget en god del av litteraturen, han da.

O. H.: Han har ikkje lese så mykje. — Men ho (d.e. Mette Hansen) er klart ein representant for dei som har radikaliserert språket. Det er fleire. Jo Vendt. Og det er jo klart at ein kan vel sjå litt av dette her også hos så gode bokmålsforfattarar som *Espen Haavardsholm*. Han prøver og i *Historiens kraftlinjer* å skriva på eit meir radikalt språk — det gjeld diftongar, det gjeld a-endingar — enn han gjorde i 60-åra, ja, til og med i *Zink* så seint som i -71.

G. W.: Du har ikke snakka med han og veit at han prøver å styre seg i en bestemt retning?

O. H.: Nei, eg har ikkje drøft det teoretisk med han. Men det er lett å høyra at han prøver å leggja sitt muntlege språk i ei slik retning.

G. W.: Du nevnte Jo Vendt i stad, *Graffiti*. Den blei anmeldt i *Vinduet*, trur jeg det var, av Jan Carlsen. Der blei nettopp dét utsatt for kritikk at språkbruken ikke var konsekvent. At personene så og si snakka med to tunger, språklig sett. Men er ikke det et forkjært synspunkt, når Oslo-målet sjøl ikke er konsekvent? Altså, en som er vokst opp i villaveiene og seinere flytter over til «andre sida av Vannet», får knapt noen konsekvens i formene sine. Det må bli blanding der. Og det gjelder vel ganske mange? Da jeg leste *Graffiti*, så jeg det som godt iaktatt av Jo Vendt. At han skriver *kommi* en gang og *kommet* en annen gang, *selv* en gang og *sjøl* en annen.

O. H.: Jo, det er vel kanskje det. Eg snakke nylig med ein annen person, som ikkje har debutert enno, men som skal debutera i år. Han er vaksen opp borte på Manglerud. Sjøl seier han han kjem ifrå arbeidsmiljø. Men så tok han lærarskulen, han er visst lærar her i byen. Så har han begynt å skriva. Og då har han lært seg, la oss sei: det skrivne målet, riksmål eller bokmål. Så vil han i diktinga solidarisera seg med si eiga gruppe. Men då kjem altså det til-

lærte og stenger! Det er klart at problemet er reelt. Koss Jo Vendt opplever det, veit ikkje eg. Han vil kanskje skriva . . . ja, eg hadde nesten sagt sitt eige mål, det han har vakse opp med.

G. W.: Men det er ikke så lett når en har vent seg til ei anna form?

O. H.: Nei, det er vel litt av denne schizofrenien som somme dialektfolk har opplevd og, altså. At dei misser litt av målet når dei kjem til byen. Og når dei seinare skal velja tilbake, så kan det bli litt av eit konglomerat. Men det er jo ei sann spegling av deiras situasjon.

G. W.: *Karin Sveen* har jo tatt skrittet fullt ut i siste diktsamlinga si, *Mjøsa går*. Ho skriver fullt og helt på Ringsakermål. Ho befinner seg på venstresida i politikken, og det kan vel ha sammenheng med slike generelle synspunkt at ho har kommi dit hen språklig sett i diktinga si, til dialekta.

O. H.: Det kan det. Det er nå fleire i dag som skriv på dialekt. Eg tenker på *Ingvar Moe* frå Etne. Han er lærar i Tønsberg eller på Tjøme eller Nøtterøy. Og han har jo skriva ein god del på bokmål før han debuterte. Han har vore bokmålsmann ifrå han gjekk på gymnaset, til han begynte å skriva og gi ut ting for eit par år sia. Han gav ut *Løktastolpefrø*.

G. W.: Det var det første han gav ut?

O. H.: Ja, han har vel skriva noen små ting i sånne debutantantologiar. Han var med i Gruppe 66 (67?) som Cappelen gav ut. Og der skreiv han på bokmål. Men så, i desse to bøkene nå, så har han skriva på reint Etne-mål. Der prøver han å få til så rein dialekt som råd er. Og det har han greidd ganske godt.

Det er forresten ein annen Sunnhordlandsdiktar som har gjort litt av det same, *Oskar Stein Bjørlykke*, som er frå Fitjar litt lenger nord. Men han har ikkje prøvd heilt å etterlikna dialekten. Det er tillempa dialekt i den boka som heiter *Huttiheito*. Så har han gitt ut ei til, som heiter *Lasse Li*, der det berre er replikkane som er dialektprega. Og det gjeld og diktsamlinga *Hans Klure*.

G. W.: Men det har ikke vært så uvanlig før heller, at replikker har vært talemålsprega?

O. H.: Nei. Det har ikkje vore så uvanleg. Men sånn som den der *Huttiheito*, det er tekst-, novelle- eller småstykkksamlingar, den var jo uvanlig, når det kom der.

G. W.: Han har en kollega på Østlandet i *Ingvar Skrede*, som skreiv romanen *Kora* på Tønsbergmål. Men nå har jeg lest en bit av den boka hans som kommer til høsten. Begynnelsen blei trykt i Språklig Samling nr. 1 i år. Og der skriver han ikke lenger på dialekt. Men det er jo fremdeles heller radikalt bokmål, da.

O. H.: Ja. Og radikalt bokmål er jo veldig sterkt brukt hos *Kjell Askildsen* i *Hverdag*. Eg

har nå ikkje analysert det skikkeleg, men ein ser jo at han har greidd å fanga språktonen her i Oslo. Han prøver å gjengi den.

G. W.: Enda han er sørlending.

O. H.: Jada. Han er frå Mandal, han. Men i *Hverdag* er jo hovudpersonen ein gut frå Oslo.

G. W.: Er det vellykka, syns du? Fungerer det? Altså, bidrar det til å levendegjøre?

O. H.: Ja, det gjer det. Vanskeleg å gjere det på nokon annan måte. Eg meiner, han ville ikkje nådd så langt på ein annan måte. Da ville han ha hatt enno meir avstand til personen. Men det er jo klart at når ein forfattar lånar ut si stemme til ein person med eit spesielt språk, så fratar han dermed seg sjølv, kanskje, muligheten til å gi denne personen av sine meiningar, forfattarmeiningar. Eg meiner: Det blir litt problematisk når han legg noko av sin intellektuelle innsikt — og politiske innsikt — i den same personen som han har lånt språket av. Han har eit visst dilemma der. Men det dilemmaet høyrer så opplagt med til eksperimentet i moderne litteratur. Så det er ikkje noko uvanleg, det. Men språklig sett har han jo greidd meir enn dei fleste. Det er stor forskjell språkleg på den siste boka og dei fyrste han skreiv. Det er ein viss samanheng mellom denne boka og den forrige, den som heitte *Kjære, kjære Oluf*. Den var veldig enkel syntaktisk. Der hadde han lånt klisjear frå vekeblad og kiosklitteratur. Mens han nå har gått ein annan veg, lytta seg fram til folkemålet.

Men så har du då andre som skriv så «litterært» at det er ikkje måte på. Du har jo det og. Eg tenkjer for eks. på *Faldbakken*, som er svært «litterær».

G. W.: Du blir forstyrra av det?

O. H.: Ja, det kan verka sjenerande.

G. W.: Høyrer han heime i ei utviklingslinje han og. Eller er han et einstaka tilfelle?

O. H.: Nei, eg veit ikkje kor einstaka det er. — Å nei, han høyrer nok til i ein tradisjon. Det vil eg nok seia. Eg vil ikkje sei utviklingslinje, men i ein bestemt litterær tradisjon.

G. W.: Hoss er det med disse heilt unge som debuterer nå, som for eksempel *Bareksten* og andre.

O. H.: Bareksten, ja. Delvis er det jo nokså reint bokspråk der og. Men han er også sterkt inspirert av talespråket.

G. W.: Oslo-målet?

O. H.: Nja, han kjem vel sjølv frå Ski eller Drøbak eller deromkring. Men han har vore her og kjenner miljøet i Oslo og. Dessuten er sjømannsmiljø og med her. Han fangar inn fleire slags språkarter og stilarter. Han er både det eine og det andre. Det er klart at han har sansa mange miljø og gjenskapt dei i boka.

G. W.: Koss er det på nynorsksida, da? Er det noe å spore der språklig sett den siste tida?

O. H.: Eg veit ikkje. Eg har ikkje systematisk studert det her heller. Men eg har inntrykk av at nynorsken er slik at normen har sterkare dominans i dag enn han hadde for berre noen få år sia.

G. W.: I alle aldersgrupper?

O. H.: Ja, det er mitt inntrykk. Eg meiner, du kan godt seia at på den eine sida så har du ein gammal forfattar som *Sjur Bygd*. Han er jo merkt av at han har fått si opplæring noko tidlegare. Men også han kan skriva eit språk som liknar litt på det som andre skriv. *Heggland* er jo også merkt av at han er, ja, at han har stått nær Vestlandske Mållag, for å seia det på den måten. Men han skriv jo eit normbunde nynorsk. Og det same gjer då sånne som *Alfred Hauge*. Men også yngre forfattarar gjer det. Eg tenkjer på *Edvard Hoem*. Eg tenkjer på *Einar Økland*. Og eg tenkjer ikkje minst på *Kjartan Fløgstad*. Men Fløgstad, han kan låna språk hos forskjellige slags folk. Han gjer jo det, i replikkane i *Rasmus*, for eksempel. Sjømenn, vokabularet deiras, det har han. Setningsbygninga deiras, det har han og. Altså, han kjenner det, brukar uttrykksmåten direkte og saftig. Men når det gjelder det språk som forfattaren Fløgstad har, så er det eit normbunde nynorsk. Og det ser ein tydeleg i desse thriller-bøkene hans, sånne som *Ein for alle*, gitt ut under pseudonymet *Villun*. Det er «rein» nynorsk. Det kan du bruka når folk kjem og spør: Kva skal vi visa til elevar, studentar som gjerne vil sjå «rein» nynorsk? Da kan du godt ta dei thrillerane til Fløgstad. Og det same gjeld i nokon mon Hoems bøker. Hoem skriv eit *glitrande*, formfullendt nynorsk.

Anneis er det med *Tor Obrestad*, syns eg. Han skriv nok kanskje meir normbunde enn før han og. Men han skriv liksom tyngre enn dei andre. Liksom bøkene hans er så fulle av omsetjingslån. Språket blir mindre levande. Det er inntrykket eg har.

G. W.: Jeg innbilte meg liksom at Hoem kanskje kunne være meir normavvikende. Jeg har ikke tenkt videre over det når jeg har lest bøkene hans. Men jeg har jo ikke unngått å legge merke til at han skriver landsnamnet *Norge* og ikke *Noreg*, iallfall. Men det er vel kanskje bare slike enkeltord, det?

O. H.: Jaja. Jo, slikt kan han nok gjera.

G. W.: Men hva med *Arvid Torgeir Lie*, nå da? I den siste diktsamlinga, *Sju svingar opp*, skriver han jo *sjurnalist* og *sei*, ikke *journalist* og *seia* eller *seie*, for eksempel. Og gjør det sikkert med baktanke.

O. H.: Åja. Han har jo alltid hatt litt av det der. Han vil markera seg, personleg. Av og til så er det veldig vellykka, og av og til så har det vori tungt, syns eg.

G. W. Nå kommer vi litt inn på versdikting.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 30,— pr. år.
Postgiro 5163787

Leiar: Geirr Wiggen,
Strandstykket 67,
2400 Elverum.

Åssen er det med språket der? Jeg tenker for eksempel på *Jan Erik Vold* nå, og *Georg Johannesen* og — Ja, han har jo skrivi noen nye dikt i tidsskriftet *Basar* nylig, enda han vel har sagt han hadde slutta å skrive.

O. H.: Tja, når det gjeld rettskriving og slikt er det vel ikkje noko slikt spesielt ved dei. Jan Erik Vold, for eksempel, når det gjeld bøyingsverk og alt dette her, så er han vel forholdsvis tradisjonell. Men syntaktisk, heile den lyriske stil er jo slik at ein løyser opp strenge former. Snakke-stil eller svalle-stil. Det har jo han meir enn dei fleste. Det har ikkje Georg Johannesen. Der er det dei intense billedslag, hamring. Men han er jo samstundes språklig sett konservativ, Georg Johannesen. Slik ser eg på det.

G. W.: Men kaster du et blikk over sidene i de litterære magasinene som *Vinduet* og *Basar* og så videre, så er det jo mange dikt der, sånn tre-fire-fem fra hver bidragsyter. Der har jeg inntrykk av at det er mye radikalt bokmål, talemålnærhet i formene.

O. H.: Åja. Ja. *Sissel Bjugn*, for eksempel. Hos henne kan du merke den nordnorske talen.

G. W.: Ja, det er mitt inntrykk også. Dessuten finner du det vel i en genre som science fiction, også. F.eks. hos *Øyvind Myhre*. Han har nylig gitt ut boka *De siste tider*. Og han er temmelig radikal i språkvegen, meir enn de fleste. Jeg har lagt merke til han for det. Bruker trøstige diftongene, for eksempel, men ikke *kasta*; der blir det *kastet*. Akkurat det der med verb-bøyinga ser ut til å volde problem for flere som ellers er ganske folkelige i formverket. Ikke *Rolf Stenersen*, forresten, han skriver jo fortsatt, og han bruker tilmed i-partisipp i sterke verb, han.

O. H.: Noko som verkeleg burde vore undersøkt, er språkbruken i barnebøker, ikkje minst dei omsette. Eg har inntrykk av at her brukar forlaga ei nokså konservativ norm.

G. W.: Det er jo veldig viktig det der med barnebøker. Tenk på samlingsstundene i alle barnehagene, for eksempel. Hva slags språk er det barna får høre der når det er opplesning? — Men det er et helt emne for seg sjøl. Nå får vi summere opp litt.

O. H.: Det må først vera at språket i den seinare litteraturen ikkje er undersøkt skikkelig. Det må vera eit greit studium å setja folk på og, altså, i hovudfagsoppgåver for eksempel. Kva slags forandringar har foregått? At det har foregått forandringar, er klart nok. Opplagt. Større enn me kanskje veit om. Alt i alt trur eg det er *eintydige* endringar, også i holdningar til språket.

Forts. s. 9.

Språklig . . . . (fra side 14)

Sluttord

Det må sies å være bedrøvelig at situasjonen er blitt den at samene nå er nødt til å endre rettskrivningen igjen, når det i en rekke år har vært satset sterkt på å få utgitt bøker og å få innøvd støhet i å skrive og lese samisk. Disse anstrengelsene vil ikke ha den samme verdi lenger etter en rettskrivningsreform som er så omfattende som den foreslåtte. De som før kunne skrive vil ikke kunne det lenger, og bøkene vil være foreldet og tvilsomme for skolebruk.

Det er åpenbart at samene har stor interesse av å få harmonisert rettskrivningene for nordsamisk. Det er fortsatt misnøye med Bergsland-Ruong-rettskrivningen, men det ville være overilt å tro at det nye forslaget er bedre bare fordi stadiemerket er blitt borte. Den språklige samlingen kan lett bli for dyrekjøpt, særlig fordi den kan skape uro om samiskopplæringen i skolen, som nå er kommet i god gjenge. En forsiktigere tilnærming, gjerne trinnvis med lange mellomrom, må være å foretrekke framfor en revolusjon.

På mange måter er denne situasjonen typisk for samesaker i sin alminnelighet. Hvert av de fire landene som har samer innenfor sine grenser, har løst sakene på sin egen måte, uten hensyn til samenes felles nasjonale behov.